

K e e l k o o l i s

Õpetajad ja keelestrateegia

Jüri Valge

haridus- ja teadusministeerium, keelepoliitika nõunik

Haridus ja keeleõpe on eesti keele arendamise strateegia võtmevaldkondi ning eestikeelses üldhariduskoolis sel alal tehtav strateegia elluviimise tähtsaimaid eeldusi. Strateegia tõdeb lühidalt: tuleb tõhustada eesti keele õpetamist, et tagada eesti keele kõikide osaoskuste omandamine.

1. ja 2. oktoobril 2004 pandi Otepää lähedal Margusel alus üleriigilisele arutelule, mille tulemusena anti emakeelepäeval, 14. märtsil haridus- ja teadusministrile Toivo Maimetsale üle 35 õpetajate ettepanekut eesti keele õpetuse tõhustamiseks. Minister, kes oli nendega eelnevalt tuttav, kommenteeris: osaga juba tegeldakse, osaga peaks tegelema hakkama ja osa on roosa unistus. 29. juunil anti ettepanekud üle ka uuele ministrile Mailis Repsile. Ettepanekud on samad. Vajadus ning soov need ellu viia samuti.

Dokumendi enese kõrval on omaette väärtus see protsess, mille kaudu esitatud ettepanekuteni jõuti. Kõnealune tekst kujutab endast üle 600 inimese ühist tööd ning see töö osutus raskemaks, kui ilmselt keegi sellest osa võtnuist oskas ette arvata. Missuguseks saab dokumendi mõju eesti keele arendamisele, seda näitab aeg. Haridus- ja teadusministeeriumita poleks niisugust dokumenti olemas, vähemalt praegu mitte. Ministeeriumist lähtus keelenõukogu otsusele toetuv algatus Marguse konverentsi kokkukutsumiseks, selle korraldamine ja jätkutegevuste koordineerimine. Mõned mõtted õnnestus kenasti teoks teha, mõnikord jäi kavandatu realiseerimata või vähemalt venis. Teisalt on selge seegi, et ministeerium üksi poleks niisugust doku-

menti ialgi teinud. Ja kui olekski, siis poleks selle loodetav mõju olnud võrreldav praegusega ning pealkirigi ei oleks saanud olla niisugune nagu praegu – „Õpetajate ettepanekud eesti keele õpetamise tõhustamiseks”.

Dokumendi pealkirjas ei ole adressaati, kuid kuna Eestis vastutab keeleasjade eest just haridus- ja teadusministeerium, siis on loomulik, et ettepanekud eesti keele õpetamise arendamiseks antakse esimesena üle just selle ministeeriumi juhile. Tema järel peavad need saama teised, piltlikult öeldes peavad ettepanekud jõudma kogu ühiskonnani, sest nende sisu puudutab kogu rahvast. Ühtlasi peaks olema tegemist näitega sellest, kuidas arvamusi saab esitada ultimaatumite ja pikettideta, rahulikult ja kaalutletult põhjendades ning eriarvamusi esile tuues.

Kõige dokumendis kirjas oleva elluviimine on kindlasti raske ega toimu kohe. Tähtis on aga liikumine õiges suunas, juba liikuma hakkaminegi.

Õpetamise ja õpetajate teema on olnud inimestele tähtis läbi aegade. Loodetavasti toob käesolev dokument arutellu senisest esinduslikumalt kaasa ka eesti keele õpetamise ja eesti keele õpetaja teema. Mitte ainult paari igiküsimuse (kas kirjand või mitte, poisid-tüdrukud, keel kirjandusega koos või lahus) kaudu, vaid tervikuna. Mitte hariduslisti kohati kompromissitusse koostöövalmidusetusse sulgununa, vaid mõistvaks ja vastasseisukohti aktsepteerivaks arvamuste vahetuseks avatuna.

Emakeelest ja selle õppest rääkimine ei pea käima ainult 14. märtsi kaunite luuletuste kaudu ja lippude lehvides, vaid reaalse elu reaalses kategooriates. Keeleõppe, ka emakeeleõppe seisukohalt on need kategooriad oskus lugeda, kirjutada, kuulata ja rääkida. Kõike seda teevad kõik normaalsed keelekasutajad, seepärast on väga oluline, et ettepanekuteksti taga on ka teiste ainete õpetajate mõtted. Dokumendi tähtsamaid ideid on see, et eesti keele õppimine ja õpetamine peab toimuma kõikides tundides, kõikide õppeainete, kogu keelekeskkonna kaudu (lõimumisega seoses on keelekeskkonnast juttu rohkem kui vaja, emakeeleõppe puhul kipub selle tähtsus ununema).

Lootkem, et arutelu esitatud ettepanekute üle muudab laialt levinud eksiarvamust emakeele kui jumaliku ja iseenesestmõistetava nähtuse kohta, mille õpetamiseks ei ole vaja midagi erilist teha ega järelikult ka midagi erilist kulutada. Eesti keel kuulub tänapäeval

kindlalt maailma kõige arenenumate kultuurkeelte hulka (see on riigikeel, selles keeles toimub kogu ühiskonda haarav teabelevi, tehakse teadust ja kirjutatakse romaane, seda keelt oskab üha paremini arvuti).

Ent see pole alati nii olnud: meenutagem, mis keeles rääkis poolteist sajandit tagasi sündiv eesti haritlaskond ning mida tunne- me, kui loeme Hermannii entsüklopeedia valminud vihikuid. See ei pruugi ka alatiseks nii jääda, eriti siis, kui ununeb, et emakeeleõpe ei tähenda ainult tahvli ja kriiti ning paarikümmend raamatut, vaid terviklikku keelekasutuskeskkonda sinna kuuluvate audiovisuaalsete vahendite ja arvutiprogrammidega, õpetaja tööd võimaldavate ja motiveerivate tingimustega. Iseenesestmõistetavaid asju on sageli väga raske mõista.

Kui oleme kord otsustanud, et eesti keel on rahva ja riigi jaoks väärtus, siis tuleb selle väärtuse eest maksta. Riigi peale kokku kindlasti palju, iga keelekasutaja kohta naeruväärselt vähe. Eriti siis, kui mõtleme hüvedele, mida arendatud emakeel ja selle oskamine meile annab (kujutlegem korraks end võõrkeelse juhendi järgi mööblit kokku panemas või koduelektroonika nuppe näppimas!). Nende ettepanekute elluviimine maksab miljoneid kroone, ent seegi pole veel piisav. Emakeeleõppe edukuse tingimus on õppijate armastus selle keele vastu (kui seda pole suudetud kaasa anda kodunt, siis tuleb luua võimalus selle tekkeks koolis – eelkõige emakeeleõpetaja poolt).

Teine tingimus, ka finantseerimist puudutav, on aeg. Tänapäeval on kõigil ja kõigega kiire. See tähendab, et tegusid, mis täna on tähtsad ja olulised, pole homme enam võimalik teha. Või pole nende tegemisel vähemasti mõtet. Kui kikiarvul klaviatuurini küünitajat pole eestikeelsete mängude ja programmide kaudu õpetatud arvutiga emakeeles suhtlema, ei taha ta hiljem eestikeelsest tarkvarast kuulda- gi. Nii on ka paljude teiste asjadega.

Õpetajate ettepanekud on kompromiss. Kahtlemata oleks igaüks selle dokumendi sadadest kaasautoritest teksti praegusest mõnevõrra erinevalt ja oma moodi kirja pannud. Minagi oleksin tahtnud riigi osa rõhutamise kõrval näha rohkem õpetajate endi osaluse esiletõstmist. Kõik erimeelsused ja erasoovid taanduvad aga tõsisiasja ees, et arvamuste ühisosa oli ja on olemas ning et see leiti üles. Nüüd on jäänud üle teha vaid üht: ettepanekud tuleb ellu viia.

Õpetajate ettepanekud eesti keele õppe tõhustamiseks

1. Lahutada eesti keel ja kirjandus kaheks eraldi õppeaineks alates kolmandast kooliastmest.
2. Kirjutada eesti keele ainekava klassiti.
3. Suurendada eesti keele tundide arvu põhikooli I astmes nädalakoormuse lisamise teel ja III kooliastmes valikainete tundide arvel.
4. Kirjutada riiklikku õppekavasse selgemalt sisse nõue arvestada kooli õppekava koostamisel vajadust käsitleda läbiva teemana rahvuslikku kasvatust.
5. Täiendada õpikute koostamise nõudeid ning rahastada riiklikult õppevara tervikkomplektide (sisaldavad mh õpetajaraamatut, audiovisuaalseid materjale) ja eestikeelsete intellektuaalsete arvutimängude koostamine.
6. Rahastada õppevara ostmine õpetajatele, töövihikute ostmine õpilastele ning keeleteoimetamise tarkvara pakettide ostmine koolidele.
7. Taotleda kõrgkoolide pedagoogiliste erialade õppekavade muutmist järgmiste eesmärkide saavutamiseks:
 - a) parandada eesti keele ja klassiõpetajate praktilise eesti keele oskust,
 - b) tänapäevastada eesti keele didaktika ja metoodika õpetamist,
 - c) tõhustada psühholoogilis-pedagoogilist väljaõpet,
 - d) tagada eesti aja- ja kultuuriloo kohustuslik õpetamine pedagoogilistel erialadel,
 - e) valmistada eesti keele õpetajad ette tööks hariduslike erivajadustega lastega, sealhulgas eesti õppekeelelega koolis õppivate muulastega,
 - f) suurendada õppepraktika mahtu,
 - g) anda eesti keele alaseid teadmisi kõikide pedagoogiliste erialade üliõpilastele.

8. Tõhustada mentorluse süsteemi, sealhulgas tagada eesti keele õpetajate mentorite valimine eesti keele õpetajate hulgast ja fiinantseerida mentorite tegevust.
9. Tõhustada kontrolli täiendusõppe üle.
10. Kehtestada kohustuslik täiendusõppe miinimum, luua eesti keele õpetajatele tingimused täienduskoolitusel osalemiseks.
11. Tagada eesti keele õpetamise seisukohalt oluline eesti keele ala-
ne diferentseeritud täiendusõpe.
12. Tagada tasemetööde koostamisel eesti keele spetsialistide ja testipetsialistide koostöö.
13. Töötada välja eesti keele eri liiki tööde (etteütlus, kontrolltöö, kirjand) hindamise normid.
14. Luua riigieksamijuhendiga võimalus keeleliste erivajadustega õpilaste diferentseeritud hindamiseks.
15. Anda koolidele riigieksami eri osade eest saadud punktide kohta tagasisidet.
16. Säilitada kirjand, kuni on loodud uus, eesti keele omandamist piisaval määral stimuleeriv ja üldiselt aktsepteeritav eksamivorm (kehtestada ja viia ellu tegevused, mis lõpetaksid ebamäärasuse eesti keele riigieksami arenduses).
17. Kohustada kõikide ainete õpetajaid õpilaste õigekeelsust jälgima ja vigu parandama.
18. Vähendada eesti keele õpetaja koormusnormi ja tasustada lisatöö.
19. Töötada välja ja rakendada õpetajate õppetöövaba õppepoolaastata süsteem.
20. Luua eesti keele asendusõpetaja institutsioon.
21. Luua koolides tänapäevane materiaalne töökeskkond eesti keele õpetamiseks, sh hankida tehnilised ja muud abivahendid.
22. Tellida eestikeelse pedagoogikaterminoloogia arendamine ja vastavate sõnaraamatute väljaandmine.
23. Luua eesti keele, sh eesti keele kui teise keele didaktika ja meetoodika uurimise ja arendamise keskus.
24. Rakendada abi- ja tugiõpetaja institutsioon, tõhustamaks eesti keele õpetamist hariduslike erivajadustega ning muukeelsetele lastele.
25. Luua piirkondlikud õpiabi- ja nõustamiskeskused keeleliste erivajadustega õpilastele ja rahastada õppevara väljaandmist.

26. Luua koolides funktsionaalse kirjaoskuse õpetamise koordinaatori või keelenõustaja ametikoht.
27. Tagada logopeediline abi ka gümnaasiumiastmes.
28. Finantseerida riiklikult MTÜ Eesti Emakeeleõpetajate Selts tegevust ning toetada seltsi poolt kureeritava (asutatava) õpilaste keelehoiuühingu tegevust.
29. Koostada riiklik identiteediprogramm.
30. Võtta Tartu Ülikooli teaduskooli õppekavva pidev eesti keele kursus.
31. Töötada välja eesti keele aineolümpiaadide terviklik süsteem ja tagada nende ettevalmistamine ja korraldamine.
32. Sõlmida meediaettevõtetega lepingud, võimaldamaks keelespetsialistide ja kõrgete riigiametnike keeleteemalisi esinemisi, mis väärtustavad eesti keelt.
33. Tagada õpilastele ja õpetajatele ÕSi ja muude eesti keele sõnaraamatute tasuta virtuaalne kasutamine.
34. Pöörduda Kultuurkapitali poole ettepanekuga luua eesti keele õpet ja rahvuslikku kasvatust toetav allfond, algatada maksusoodustuste võimaldamine fondi toetavatele ettevõtetele.
35. Tagada koolide kodulehtede õigekeelsus.